

2. Antická literatura

- 1. tisíciletí př. n. l. až polovina 1. tisíciletí n. l. v oblasti Středomoří
 - mírné klima, blízkost vyspělých civilizací – ovlivnění v počátcích literaturou Blízkého východu, otevřená krajina – otevřená mysl, rychlý vývoj společnosti, Řekové a Římané vytvořili základ pro další Evropany
 - zrod mravních a filosofických principů pro Evropu (agon – soutěživost v Řecku, nastartovala rychlý vývoj), společenské instituce, vědní obory
 - začínají se vymezovat jednotlivé literární žánry, vyjadřovací formy, literární soutěže a skupiny, rétorické soutěže – umění se vyjadřovat, rétorika považována za nositelku pravdy
- Řecká literatura: mykénské období, archaické, attické, helénistické, římské

1) Archaické období – 9. stol. př. n. l. až 500 př. n. l.

Homér – *epos *Ilias* a *Odyssea* mu jsou připisovány, nejstarší známé texty, vycházejí z mýtických představ o světě, odrážejí i skutečné historické události (trojská válka), slepý básník – handicap je mnohdy doprovázen nadáním, slepota zosťhuje vnitřní vidění, Homér vidí víc

- vznikaly postupně, vyprávění šířená potulnými pěvci a přednášeci ústní tradicí, později pevná podoba
- odehrává se v krátkém časovém úseku několika desítek dní, o událostech se dozvídáme z vyprávění, mnoho postav, hl. hrdinové charakterizovaní přídomky, částečně veršované

Ilias – vypráví o obléhání Tróje (ř. *Illion*), – poslední dny před dobytím Tróje, důraz na boje a fyzickou sílu, řecký hrdina Achilles je uražen jednáním Agamemnonovy armády, odeberou mu krásnou válečnou zajatkyň, Achilles odmítá bojovat i přes prosby svého přítele Patrokla => přesila Trojanů, Patrokles se oblékne do Achillovy zbroje a chce je zastavit, ale je zabít Hektorem, synem trojského krále. Achilles zasažen smrtí přítele, svede vítězný boj s Hektorem a jeho tělo vláčí před trojskými hradbami.

Odyssea – o návratu krále Odyssea z války, dobrodružné putování, důvtip Odyssea, na zpáteční cestě dobrodružství (utká se s kyklopem Polyfémem, pobývá u čarodějnice Kírké, sestoupí do podsvětí...), Odysseus vypráví

Hesiodos (700 př. n. l.) – básník, *epos *Práce a dny* – osobní projevy a morální úvahy autora

Lyrika – silící řecký individualismus, uplatnění Solonových reforem, omezení moci aristokracie, *demos* má možnost zastávat politickou funkci v obci, zdůraznění individuality

- sólové nebo sborové přednášení za doprovodu hudby

Sapfo – básnířka, milostná a svatební poezie, píše o lásce žen k ženám, milostné básně věnované Afrodítě, poezie doprovázena hudbou, ostrov Lesbos, zřízení domu Múz

Anakreon – pijácké a milostné verše, rozverný, ženy, víno zpěv, anakreonská poezie oblíbená na poč. 18. stol.

Pindaros – sborová lyrika, oslavuje bohy, tehdejší vládce, aristokraty, olympijské vítěze

Ezopovy bajky – otrok, historicky nedoložená postava stejně jako Homér, *bajka* = alegorické vyprávění ve verších nebo próze, které má přinášet mravní ponaučení, poselství, výchovný charakter, postavy většinou zvířata, * O lišce a vráně – hladová liška lichotí vráně, aby dostala sýr, vrána se pyšní, liška jí řekne, jestlipak umí také zpívat, když je tak krásná, vráně vypadne sýr

2) Attické období (5. – 4. stol. př. n. l.)

- proměna řecké společnosti, rodové zřízení se proměňuje v demokratickou formu vlády, mýtus už řecké společnosti jako výklad světa nestačí, snaha rozumově si vyložit svět – rozvoj filosofie, rozvoj přírodních věd a dějepisců, svět bohů ustupuje zájmu o lidské prožitky, hlavní kulturním i politickým centrem opět Athény

Divadlo

- navazuje na sborový zpěv, obřady na oslavu boha vína, úrody, plodnosti a veselí Dionýsa, doprovázeny tancem hudbou a zpěvem, barvy a vůně – důležité pro atmosféru
- převládá zpěv a hudba, fascinace hudbou, řecké drama se blížilo formou spíš k dnešní operě než činohře, představy které dnes o antickém divadle máme pocházejí z pozdějších rekonstrukcí, nepřesné, otec Galilea Galileiho – Vincenzo Galilei se v 16. stol. Pokus zrekonstruovat řecké drama => vznikla z toho evropská opera
- upevňovalo pocit sounáležitosti, národního sebevědomí, formovalo obecně přijímaný ideál a zákony, reagovalo na konkrétní události
- amfiteátry pod otevřenou oblohou, přístupné širokým vrstvám, pouze mužské publikum
- na závěr se zahrálo krátké satirické drama, které mělo lidi uklidnit, aby odcházeli dobře naladěni

Tragédie – první žánr, hry psané ve verších, nejprve jeden herec komunikující se sborem, později tři herci, role, i ženské hráli pouze muži, význam masek, kostýmů

Aischylos, Sofokles, Euripides – autoři tragédií, čerpají z mýtů, řeší vztah jedince a společnosti, postavy do neřešitelných situací a konfliktů, heroové jsou problematičtí a silní, nejsou primárně dobří

Aischylos – ve svých hrách prezentuje boží přítomnost, sílu bohů nad lidmi, Sofokles a Euripides stejný námět ve hře Elektra, hra **Peršané* – poražení Peršanů Řeky v bitvě u Salamin

**Oresteia* – odehrává se po Trojské válce, kdy se král Agamemnon vrací do své vlasti z bojů, s sebou si přivádí milenkou, manželka spolu s milencem krále zavraždí částečně za nevěru, syn Orestes chce pomstít vraždu otce a s podporou své sestry Elektry zabijí oba vrahy, pronásledován bohyněmi krevní msty Eriniemi, zabil svou matku, athénané si nevědí rady, jak Oresta rozsoudit, na pomoc bohové v čele s Athénou, rozřešení Orestova činu je na úrovni božské, Athéna rozhodne v jeho nevinu

Sofokles – stoupenec aristokracie, zastánce konzervativních názorů a starých principů

**Kráľ Oidipus* – zná věštbu ale ne svůj původ, před věštbou se snaží utéct, ale místo toho ji vběhne do spárů, osud nadlidská dimenze, vztahuje se k božskému, Oidipus se dozví o věštbě, že v dospělosti zabije svého otce a ožení se s vlastní matkou, proto utíká z domova, aby se věštba nenaplnila, ale nezná svůj pravý původ, vběhne do spárů odudu místo aby unikl, po cestě ve sporu zabije muže, citince, vydá se do města, které osvobodí od Sfingy zodpovězením hádanky(ráno chodí po čtyřech, v poledne po dvou a večer po třech = člověk), ožení se s vdovou po králi, Théby zachvátí mor, neboť je v nich králův vrah, Oidipus po něm pátrá a při své snaze zjistí, že tím vrahem je on sám, dojde mu, že se jeho osud naplnil, ze zoufalství se oslepí a opustí město, dál musí jako trest nést svůj osud, slepota mu může zároveň umožnit vidění, vnitřní, oidipovský komplex = závislost syna na matce a naopak

**Antigona* – Oidipův syn zahynul v boji za cizí vojsko proti své vlasti, dopustil se vlastizrady a za to ho král Kreon ponechá na bitevním poli a nenechá ho pohřbít, hrozí těm, kdo to udělají, sestra zabitého vojáka to neunes a podle božského práva bratra pohřbí, přizná se králi a ten rozhodne, že ji zazdí, odezva bohů je velmi negativní, Kreo chce svůj rozsudek odvolat, ale Antigona se mezitím oběsí, Kreonův syn ji miloval, zabije se kvůli její smrti, konflikt mezi božskými pravidly a příkazy světské moci, je třeba zachovat si morálku a cnost

Euripides – pozornost vnitřním pohnutkám postav, hrdiny ovládají nezvládnuté vášně rozhodující o jejich činech, zajímá se o lidské nitro a psychické choroby, přesvědčivé neboť to konzultuje s lékařem Hippokratem, už se nevztahuje k božskému světu, čistě niternost silných individualit, oslavy osobností mimořádných činů, jejichž smrt je náhle odvrácena bohy, deus ex machina = nečekané rozuzlení problému

**Medea* – argonauti se plaví pro zlaté rouno, princezna Médea se zamiluje do Jásona, silná a nezvládnutelná vášně, vzdá se všeho kvůli němu, spojí se s ním proti vlastnímu klanu, zrada, jejímž důsledkem je smrt bratra a otce, všeho se zřekla kvůli němu, má s ním dvě děti, po pár letech Jásona Médea omrzí a najde si novou ženu, absolutní nenávisť vůči Jásonovi a sobě, že byla tak zaslepená a pochybila, v ní temný heros, svatební dar pro nevěstu šaty, které se na ní vznítí, jako dovršení pomsty Jásonovi a sobě samé zavraždí své dvě děti

**Trojanky* – po trojské válce si muži rozdělují válečnou kořist – ženy, některé obětovány, jiné rozděleny mezi vítěze, jediná krásná Helena, která vše způsobila je omilostněna a vrací se domů

Komedie – čerpají z mýtů, jízlivý humor

Aristofanes – nedostatky athénské demokracie, sympatie k aristokracii, tradice mytického pohledu na svět, hra *Žáby, *Jezdci, *Oblaka, kritika konkrétních politiků a vojevůdců, nesouhlas s válečnými výboji, nízký ale oblíbený žánr, Aristofanes si bere na paškál své kolegy, kteří píší tragedie, Euripida považuje za nejslabšího

Próza

Herodotos – otec dějepisu, barvitě líčení dějin národů žijících kolem Středozemního a Egejského moře, *Dějiny – spíše povídkového rázu, nepřiliš spolehlivé

Řečnictví – soupeření – agón, politické i veřejná komunikace,

Demóthenes – proslul, překonal svou vadu řeči

Sokrates – sám nic nenapsal, ale proslul svým učením a uměním vést dialog, píše o něm a jeho myšlenkách ostatní

Platon – Sokratův žák, *Symposion, *Faidros, Sokrates hlavní postavou Platonových děl, později Platon používá S. jako prostředníka ke svým vlastním filosofickým myšlenkám, politický spis *Ústava – jako si představoval ideální uspořádání státu, řízení státu v rukou filosofů

Aristoteles – Platonův žák, cení si umění víc než skutečnosti, věnuje se společenským vědám, teoretik literatury a dramatu

**Poetika* – teoretické spisy o dramatu a literatuře, dodržování zásady tří jednot – místa, času, děje => aby děj plynul jednosměrně, aby se odehrával pouze v průběhu jednoho dne, to co se událo, bylo vyprávěno svědky, minulost vyjádřena pomocí vzpomínek, děj má být jednotný, žádné epizody, odehrávat se v královském paláci, měl by mít jasný průběh, Aristoteles zavádí schéma hry: expozice, kolize, peripetie, katastrofa, katarze

3) Helénistické období

- blízký kontakt s východními civilizacemi, obohacování a prolínání, kosmopolitní umění už se tolik neváže na určité místo, stát, řečtina se stává hlavním světovým jazykem, překlad starozákonních textů do řečtiny

- soudobá filosofie zájem o člověka, jeho postavení a etické problémy, návod jak si zachovat vyrovnanost i v době zmatků a nejistoty

Stoicismus – myšlenkový názor, že svět má řád vyjádřený božským rozumem a ten má v sobě každý člověk, proto jsou si lidé rovni, vyrovnanost a podřízení se osudu

Epikuros – věří v nesmrtnost lidské duše, proto by se člověk měl stáhnout do ústraní a ke studiu a hledat naplnění

4) Římská literatura

- literatura dlouho v podobě ústní slovesnosti, později sepsána latinsky, nejprve překládají řeckou literaturu, hodně převzali od Řeků

Archaické období

Titus Maccius **Plautus** – divadelní hry, inspirace novou komedií pro nejširší publikum **Komedie o hrnci* => téma převzal Moliere pod názvem *Lakomec*, *Lišák Pseudolus, charakterově vyhraněné typy jako lakomec, chytrý otrok

Klasické období – období Ciceronovo a zlatý věk

- rozvoj prózy, podřízeno praktickým spol. potřebám

Markus Tullius Cicero – nejznámější antický řečník, politicky aktivní, ovlivnil latinu – styl jeho prací byl napodobován, populizátor řecké filosofie, spis **Řečník* – souhrn teorie řečnictví

Gaius Valerius Catulus – dodal poezii vážnost, považována za nedůstojnou, proti společnosti, nezávislý, ironik

Zlatý věk – doba císaře Augusta, vrcholné období římské literatury, která byla oporou pro udržení jednotnosti říše, rozvíjí se poezie a dějepisectví

Vergilius - **Zpěvy rolnické* – snaha o obnovení rozvráceného venkova, uznáván středověkou společností jako jediný, v jeho básních předpověď, že se narodí zlaté dítě, které spasí svět, Dante Alighieri si v Božské komedii vybírá Vergilia jako průvodce temnými lesy, **epos Aeneis/énejs/* - cílem bylo vytvořit národní římský epos podobný Homérově Illiadě a Odyssei, Římané jsou potomky trojských hrdinů, připluli do Říma

Horatius – námětová i formální rozmanitost, moralizování, přírodní lyrika, píše ódy na významné osobnosti tehdejší společnosti **Satiry a Ódy*

Publicius Ovidius Naso – nejvýznamnější z básníků svět literatury, verše okouzluje vzdělance, spontánní, talentovaný, oblíbený, nerespektoval Augustovi snahy, poslán do vyhnanství, milostná tematika **Lásky*, parodie didaktické poezie **Umění milovat* – rady chlapcům a dívkám jak si získat a udržet lásku, **Proměny* – řecké a římské pověsti, soubor antické mytologie, vrcholná Ovidiova tvorba, např. pověst O Daidalovi a Ikarovi – Ikaros neposlouchá svého otce, jak má zacházet s křídly, příliš mu učarovaly, rozčarován, zapomene na otcovy rady a spadne => Ikarův pád = přecenění svých sil může znamenat i smrt, pověst O Minotaurovi, ilustroval Pablo Picasso (španělský malíř a sochař 20. stol.), fascinován Proměnami, František Hrubín jako odezvu napsal báseň Proměna, po r. 1945, že se lidstvo chová jako Ikaros, do rukou se mu dostala síla, kterou zneužije samo proti sobě jako zbraň, atomový útok na Hirošimu a Nagasaki

Postklasické období – stříbrný věk

- po Augustově vládě nastolení bezohledné a krvavé tyranie, konec svobody projevu, represe, pesimismus v literatuře, skrytý odpor a nesouhlas, satira

Seneca – v tvorbě obraz tyрана, mravně-výchovná díla **O duševním klidu* – jak vyrovnaně prožít život v souladu s přírodou, formou dopisu, vyznavač stoicismu, především lidské rovnosti, Neronem donucen vzít si život

Tacitus – odpor k tyranii, **Letopisy*, historik, píše autenticky, máme pocit, že jsme součástí historických událostí

Caesar – popisuje své bojové úspěchy, **Zápisky o válce galské*

- od 2. stol. n. l. římská literatura postupně upadá po stránce morální, ekonomické i politické, zapomenutí dávných ideálů, zánik starověkého světa